

УДК 373.3.016:51

DOI: 10.31652/3041-2439-2025-3-3

Формування основ фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики

Вікторія Імбер^{ID}, Людмила Любчак^{ID}

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

Анотація

Стаття присвячена розкриттю особливостей формування основ фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики. Зокрема, розглянуто ключові аспекти формування основ фінансової грамотності учнів у процесі вивчення курсів математики та «Я досліджую світ». Представлені результати засвоєння основ фінансової грамотності в початковій школі через особистісні, метапредметні та предметні результати.

Авторки наводять приклади реалізації ключових аспектів формування основ фінансової грамотності учнів у кожному класі початкової школи.

З'ясовано, що задля того, щоб ефективно сприяти розвитку основ фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики, доцільно враховувати певні умови: комплексний підхід до процесу ознайомлення молодших школярів з фінансовою сферою; співпраця сім'ї, школи й позашкільних закладів освіти з формування основ фінансової грамотності; використання позаурочної діяльності для розширення та поглиблення фінансових знань учнів; використання інформаційних технологій під час навчання основ фінансової грамотності.

Встановлено, що формування та розвиток в учнів основ фінансової грамотності – це безперервний процес. Робота школи в цьому напрямі має інтегруватися з діяльністю сім'ї. Сім'я відіграє ключову роль у формуванні основ фінансової грамотності молодших школярів через такі завдання: планування бюджету на тиждень, сімейні покупки, тижневі витрати дитини у школі, обрахунок решти в магазині, розподіл певної суми грошей серед членів сім'ї.

У статті описані навчальні комп'ютерні, онлайн-програми, онлайн-квести, які можна використати для розвитку фінансової грамотності учнів: онлайн-вікторина «Фінансовий футбол», мета якої полягає у тому, щоб відповідати на запитання, пов'язані з фінансами; гра-квест «Фінансові будні»; настільні ігри «Фінансовий крокодил», «Монополія».

Ключові слова: молодші школярі, основи фінансової грамотності, уроки математики.

UDC 373.3.016:51

DOI: 10.31652/3041-2439-2025-3-3

Formation of basic financial literacy of primary school children at mathematics lessons

Viktoriia Imber , Liudmyla Liubchak

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine

Abstract

The article is devoted to the description of peculiarities of the development of basic financial literacy of primary school children at mathematics lessons. In particular, the key aspects of the formation of financial literacy of children at the mathematics course and «I explore the world» are revealed. The results of studying the basics of financial literacy in primary school through personal results, meta-subject and subject results are presented.

Examples of implementing key aspects of developing children's financial literacy in each grade of primary school are provided.

It was found that in order to effectively promote the development of financial literacy of primary school children at mathematics lessons, it is advisable to rely on conditions: comprehensive familiarization of students with the concepts of the financial sphere; cooperation between the family and school and extracurricular educational institutions in financial issues; use of extracurricular activities to expand and deepen students' financial knowledge; use of information technologies through teaching financial literacy.

It has been established that the formation and development of children's financial literacy is a continuous process. The school's work in this direction should be integrated with the activities of the family. The family plays a key role in the formation of financial literacy of primary school children through the following tasks: weekly budget planning, family shopping, weekly child's expenses at school, calculating the change in the store, distributing a certain amount of money among family members.

The article describes educational computer, online programs, and online quests that can be used to develop students' financial literacy: the online quiz «Financial Football», the purpose of which is to answer questions related to finances; the quest game «Financial Everyday Life»; the board games «Financial Crocodile», «Monopoly».

Keywords: primary school children, basic financial literacy, mathematics lessons.

Постановка проблеми. Формування основ фінансової грамотності дітей молодшого шкільного віку є досить вагомим завданням сучасної освіти, вирішення якого дозволяє не лише здійснювати підготовку дитини до реального дорослого життя, вчити її орієнтуватися в теперішньому, розвивати фінансове мислення, давати знання про гроші, ринки, бізнес, людську працю, а також формувати плановано-ділові риси особистості: уміння правильно діяти в різних ситуаціях життя, здійснювати самостійну, організовану, творчу діяльність у побудові свого життя. У цьому процесі збагачується словник учнів, починає розвиватися первинна економічна культура.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливими для висвітлення цієї проблеми є дослідження авторів С. Булавенко, О. Максимової, Н. Примаченко, Т. Смовженко, Ю. Чучаліної, О. Шпак та ін. На думку авторів, розвиток основ фінансової грамотності дітей важливо розпочинати з дошкільного та молодшого шкільного віку, не обмежуватись лише навчальним часом для формування фінансових понять, а й залучати позаурочну роботу, роботу з родинами та можливості сучасних інформаційних технологій.

Мета дослідження: обґрунтувати теоретичні й практичні підходи до формування основ фінансової грамотності в молодших школярів у процесі вивчення математики, а також, продемонструвати, як за допомогою навчального матеріалу з математики можна ефективно інтегрувати елементи фінансової освіти, формувати в учнів початкові уявлення про фінансові поняття, розвивати навички свідомого ставлення до грошей, планування витрат і розуміння цінності праці.

Виклад основного матеріалу. Основи фінансової грамотності в початковій школі включені до курсу математики. Суть здобуття основ фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики

полягає у збагаченні різних видів діяльності дітей економічним змістом. На думку О. Максимової, насичення життя учнів початкової школи елементарною економічною інформацією є основою для створення передумов для формування реальної економічної думки, фінансової обізнаності учнів [4, с. 48].

У масовій свідомості математичні компетенції мають стати одним із головних показників інтелектуального рівня розвитку людини, невід'ємним елементом культури та освіти, природним чином інтегруватися із загальною гуманітарною культурою. Кожен молодший школяр має індивідуально проєктувати свою «зону найближчого розвитку».

Навчання математики молодших школярів – це одна з важливих сфер шкільної освіти, у якій концепція формування основ фінансової грамотності може бути реалізована без особливих зусиль для дітей.

Основи фінансової грамотності інтегровані у фактичний процес вивчення математики в початковій школі. Зокрема, у змістовій лінії «Вимірювання величин» серед пропонованого змісту є тема: «Гроші. Операції з грошима. Одиниці вартості: копійка (коп.), гривня (грн). Різниця між поняттями копійки та монети. Розрахунок вартості, поняття решти, скільки не вистачає, розмін грошей на дрібніші, обмін валюти тощо (фінансові задачі)» (Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б., 3- 4 клас). У змістовій лінії «Числа. Дії з числами», передбачена тема: «Життєві ситуації, які розв'язуються математичним шляхом, тексти математичного змісту, сюжетні задачі, їх розв'язання різними способами з опорою на прості математичні моделі. Перевірка правильності розв'язання проблемної ситуації різними способами», яка передбачає ознайомлення й розв'язання життєвих ситуацій фінансового змісту.

У міру того, як відбувається формування у молодших школярів математичних знань і навичок, діти можуть знайомитися із

завданнями, що стосуються грошей і того, як вони функціонують у житті людини [2].

Ю. Чучаліна до особистісних результатів вивчення основ фінансової грамотності в початковій школі включає безпосередню участь дитини у вирішенні фінансових проблем своєї сім'ї, розвиток самостійності та усвідомлення особистої відповідальності за свої вчинки, а також планування власного бюджету в малих обсягах та заощадженнях [7, с. 306].

Метапредметні результати вивчення основ фінансової грамотності в початковій школі включають оволодіння способами розв'язання проблем творчого та пошукового характеру, уміння використати різні способи збору, аналізу, пошуку, обробки та представлення інформації, зокрема і в Інтернеті, уміння складати прості фінансові плани з учителем,

проявляти пізнавальну та творчу ініціативи, уміння дослухатись до співрозмовника та вести діалог.

Предметні результати вивчення основ фінансової грамотності в початковій школі – це усвідомлення, розуміння та правильне оперування поняттями фінансово-економічної сфери, правильне уявлення про гроші, вміння розповідати про гроші, знання про доходи та витрати, а також вміння розраховувати бюджет у малих кількостях [8, с. 10].

Процес формування основ фінансової грамотності в дітей будується системно та здійснюється за допомогою різних форм роботи.

У 1-му класі учні знайомляться з поняттями «число» і «цифра», паралельно проходить ознайомлення з одиницями мір вартості – гривнями, монетами номіналом 1, 5, 10 грн. У цьому віці учні мають уміти рахувати та вибирати монети для оплати в магазині будь-якого продукту в межах 20 грошових одиниць (рис. 1).

Рис. 1. Приклад фінансового завдання з підручника математики для 1 класу (авт. Скворцова С.О.)

У 2 класі поняття «гроші» включає їх функції: міру вартості, засоби обігу, засоби платежу, засоби накопичення. Молодші школярі розширюють знання про банкноти: номінали монет і банкнот укрупнюються (рис. 2).

У 3 класі учні продовжують вивчати грошові знаки: монети, купюри в межах

1000 грн. Починають використовувати формулу вартості покупки: ціна помножена на кількість дорівнює вартості. Вирішують різні види задач на обчислення ціни, вартості та кількості товару. Учні мають орієнтуватись у цінах на іграшки, продукти харчування, одяг, канцелярські товари тощо.

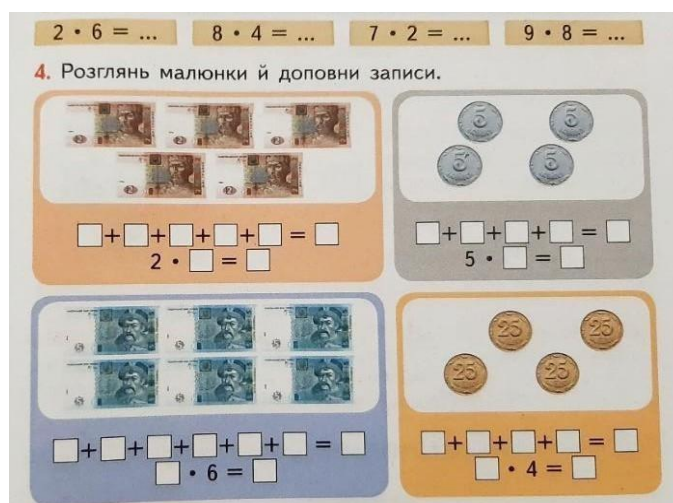

Рис. 2. Приклад фінансового завдання з підручника математики для 2 класу (авт. Гісь О., Філяк І.)

У рамках інтегрованого курсу «ЯДС» продовжується навчання третьокласників фінансовій грамотності. У змістовій лінії «Людина в суспільстві» серед очікуваних результатів навчання визначено: розмірковує, як правильно розпоряджатися кишеньковими грошима. Практичний блок передбачає рольову гру «Супермаркет».

Традиційними завданнями в підручниках з математики залишаються такі, як «обчисли», «склади вираз» або «розв'яжи задачу», з використанням різних номіналів української гривні.

Наприклад: Завдання 1. Які купюри зображені на кожному малюнку? Порахуйте монети. Порахуйте кількість гривень на

кожному малюнку. Складіть вираз і обчисліть його значення (авт. Листопад Н.П., 2020) (рис. 3).

У 4 класі діти знайомляться із банкнотами номіналом вище 1000 грн. Крім того, школярі продовжують вчитися переводити гривні в копійки і навпаки. Використовуючи формулу вартості покупки, вони вирішують різні типи задач, щоб визначити ціну, кількість та вартість продукту. У 4 класі вводяться нові поняття, такі як «витрати і доходи сім'ї», «складання бюджету сім'ї» і його «планування». До кінця 4 класу учні повинні добре розуміти, скільки вони витрачають на одяг, взуття тощо.

Рис.3. Приклад фінансового завдання з підручника математики для 3 класу
(авт. Листопад Н.П.)

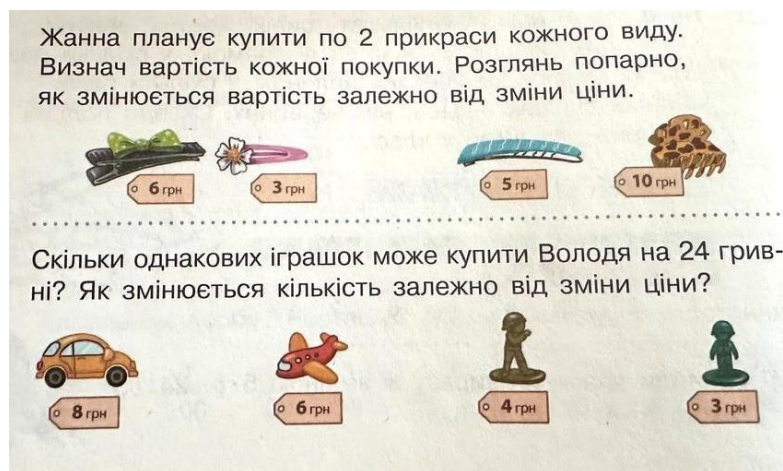

Рис. 4. Приклад фінансового завдання з підручника математики для 3 класу
(авт. Скворцова С.О., Онопрієнко О.В.)

Для учнів четвертих класів формування основ фінансової грамотності продовжується в процесі ознайомлення з різними грошовими номіналами, а також під час вивчення математики формуються такі основні поняття, як «товар», «ціна»,

«вартість» і «заощадження» (авт. Листопад Н.П., 2021). Наведемо приклади завдань.

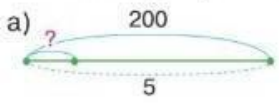
Завдання 1. На якій із зображених грошових купюр її вартість позначена двоцифровим числом? трицифровим числом? чотирицифровим числом? Вартість якої купюри найбільша? (рис. 5, рис. 6, рис. 7).

Рис.5. Приклад фінансового завдання з підручника математики для 4 класу
(авт. Листопад Н.П.)

1) Денис та Оля купили 5 шоколадок за однаковою ціною і заплатили 200 грн. Визнач ціну шоколадки.

2) Денис та Оля купили шоколадки за однаковою ціною: Денис — 2 шоколадки, а Оля — 3 шоколадки. Усього діти заплатили 200 грн. Визнач ціну шоколадки.

а)

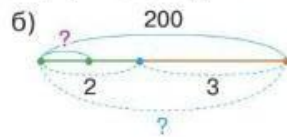
б)

Рис. 6. Приклад фінансового завдання з підручника математики для 4 класу
(авт. Скворцова С.О., Онопрієнко О.В.)

- 104.** У касовому апараті є:
- 2 купюри по 200 грн
 - 10 купюр по 1 грн
 - 1 купюра по 50 грн
 - 6 монет по 50 коп.
 - 20 купюр по 20 грн
 - 12 монет по 10 коп.
 - 12 купюр по 5 грн
 - 35 купюр по 2 грн
- У касовому апараті грошей більше чи менше ніж 1000 грн?

Рис. 7. Приклад фінансового завдання з підручника математики для 4 класу
(авт. Гісь О., Філяк І.)

Таким чином, підтверджується ідея авторів (М. Вайнтрауб, О. Стрельченко, І. Стрельченко), що метою вивчення основ фінансової грамотності в курсі математики є залучення молодших школярів до умов реального життя, формування свідомої, активної та відповідальної життєвої позиції [2, с. 7].

Відсутність освіти в галузі фінансової грамотності часто проявляється в тому, що діти зневажливо ставляться не лише до звичайних предметів, а й до своїх

речей. Вони не завжди розуміють, що навіть найменші пошкодження власних чи шкільних речей дорого обходяться батькам та школі.

Задля того, щоб ефективно сприяти розвитку фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики, доцільно враховувати певні умови. Наприклад, реалізація комплексного підходу до процесу ознайомлення молодших школярів з фінансовою сферою, який включає формування елементарних фінансово-економічних знань, умінь, навичок,

особистісних рис, необхідних для успішної фінансової діяльності, що, на думку С. Булавенко, сприятиме бажанню учня правильно керувати своїми фінансами, сформувати раціональні економічні звички. Фінансово освічена людина може сама зробити своє життя матеріально сприятливим [1, с. 19].

Процес навчання молодших школярів основам фінансової грамотності доцільно починати з освоєння основних понять: гроші, ціна, власність, торгівля, виробництво, товари, ринки, та ін. Зазначимо, що формування та розвиток в учнів основ фінансової грамотності – безперервний процес. Робота школи у цьому напрямі має інтегруватися з діяльністю сім'ї, дошкільних закладів, позашкільних закладів тощо. На початковій стадії навчання вчителі вводять молодших школярів у світ економічних понять та категорій за допомогою різноманітних ігор, вирішення найпростіших завдань, обговорення соціально-економічних ситуацій [8; 9].

Отже, важливою умовою розвитку основ фінансової грамотності молодших школярів є співпраця сім'ї, школи та позашкільних закладів освіти. Реалізація цієї умови може здійснюватися через проведення спільних заходів, таких як фінансові фестивалі та ярмарки. Наприклад, у ході організації шкільних ярмарків учні можуть продавати вироби, заробляти реальні або «шкільні гроші», які обмінюються на призи. Проведення сімейних майстер-класів дає змогу батькам та дітям разом засвоювати основи фінансової грамотності. До проведення тематичних тижнів фінансової освіти в школі та позашкільних закладах доцільно залучати родини учнів. Наприклад, це можуть бути такі теми тижнів: «Моя перша скарбничка», «Маленький

підприємець», «Гроші навколо нас», «Економіка: економимо ресурси – зберігаємо майбутнє».

Використання позаурочних форм діяльності має значні можливості для розширення та поглиблення фінансових знань учнів, а саме: проведення різноманітних конкурсів, олімпіад, екскурсій містом, до магазинів та на підприємства, захист дітьми проєктів, дебатів тощо.

У системі початкової освіти для розвитку основ фінансової грамотності учнів проводяться також і неформальні позакласні заходи. До них належать конкурси, факультативи, семінари, літні школи та ін. При тому, що неформальна освіта вже довела свою ефективність як інструмент формування моделей поведінки в молоді (наприклад, у США та Австралії), її фактичний вплив, на думку вчених, залежить від якості розробки програми, включаючи постановку чітких освітніх цілей, правильний вибір цільової аудиторії, проведення оцінки результатів тощо [5; 9].

Зазначимо, що останніми роками бурхливий розвиток сучасних інформаційних технологій вплинув на розвиток особистості учня. Істотно змінився характер навчання в закладах освіти. Застосування комп'ютерних, інформаційних засобів навчання стало нагальною потребою освітніх закладів. Тому інформаційні технології ми розглядаємо як такі, що мають потенційні можливості для розвитку основ фінансової грамотності молодших школярів, зокрема, найбільш поширеними стали навчальні комп'ютерні та онлайн-програми, онлайн-квести. У початкових класах можна застосовувати комп'ютерну онлайн-вікторину «Фінансовий футбол» (<https://financialfootball.com/>), мета якої полягає у тому, щоб відповідати на запитання, пов'язані з фінансами. Цікавим досвідом є гра-квест «Фінансові будні»,

настільні ігри «Фінансовий крокодил», «Монополія» тощо.

Системне застосування перерахованих форм та засобів організації позаурочної діяльності учнів початкових класів забезпечить належний рівень розвитку їх фінансової грамотності. Виховні аспекти пропонуваніх ігор включають формування свідомого ставлення до заощадження та ощадливості, культури споживання, розуміння ролі грошей, вираженого ставлення до реклами та усвідомлення потреб і фінансових можливостей сім'ї.

Висновки. Таким чином, оволодіння молодшими школярами достатнім рівнем знань та умінь, мотивами та установками у фінансовій сфері:

-допомагає розвивати здатність оцінювати життєві фінансові ситуації та

самостійно вирішувати дрібні фінансові проблеми;

-забезпечує грамотне задоволення нагальних потреб у повсякденному житті;

-формує правила та звички фінансово грамотної та безпечної для свого благополуччя поведінки;

-забезпечує освоєння нових соціально-економічних ролей (споживач, інвестор, платник податків, учасник ринку фінансових послуг та ін.);

-є важливим механізмом соціально-економічної адаптації та соціалізації.

Здобувши елементарні фінансові знання у початковій школі, учням простіше буде засвоювати більш складні економічні знання в основній школі, що є важливим аспектом для формування та функціонування особистості людини у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Булаченко С. Д. Дидактичні основи формування фінансової грамотності учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2018. №150. С. 18-20.
2. Вайнтрауб М.А., Стрельченко О.С., Стрельченко І.Г. Фінансова математика: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Арт-програми», 2002. 120 с.
3. Імбер В. Формуємо комбінаторні уявлення дітей. *Дошкільне виховання*. 2013. №11. С. 7-9.
4. Максимова О. Фінансова грамотність у початковій школі. *Сучасна школа України*. 2018. № 4. С. 48-50.
5. Попова Н.Е., Імашева А.І. До проблеми формування фінансової грамотності учнів. *Перспективи розвитку науки та освіти: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції*. 2015. №13. С. 114-116. URL: <https://surl.it/fbiuhf> (дата звернення: 27.03.2025).
6. Фінансова поведінка: навчально – методичний посібник для вчителя /за заг. ред. д-ра екон. наук проф. Т.С. Смовженко. Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. 350 с.
7. Чучаліна Ю. Педагогічні умови формування фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 59, том 3, 2023. С. 303-311.
8. Шпак О., Булаченко С., Примаченко Н. Теоретичні аспекти фінансового виховання як основи формування соціально та економічно активної особистості. *Молодь і ринок*. 2016. № 9(140). С. 6-11.
9. Як навчити дітей фінансової грамотності URL: <http://vseprogroshi.com.ua/yak-navchiti-ditej-finansovoyi-gramotnosti.html> (дата звернення 28.03.2025).

References

1. Bulavenko, S. D. (2018). Dydaktychni osnovy formuvannia finansovoi hramotnosti uchniv [Didactic foundations of forming students' financial literacy]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seria: Pedahohichni nauky – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, 150, 18-20. [in Ukrainian].
2. Vaintraub, M. A., Strelchenko, O. S. & Strelchenko, I. H. (2002). *Finansova matematyka* [Financial mathematics]. Kyiv: TOV «Art-prohramy». [in Ukrainian].
3. Imber, V. (2013). Formuiemo kombinatorni uivlennia ditei [Formation of combinatorial ideas in children]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool Education*, 11, 7-9. [in Ukrainian].
4. Maksymova, O. (2018). Finansova hramotnist u pochatkovii shkoli [Financial literacy in elementary school]. *Suchasna shkola Ukrainy – Modern School of Ukraine*, 4, 48-50. [in Ukrainian].
5. Popova, N. E. & Imasheva, A. I. (2015). Do problemy formuvannia finansovoi hramotnosti uchniv [To the problem of forming financial literacy of students]. *Perspektyvy rozvytku nauky ta osvity – Prospects for the Development of Science and Education*, 13, 114-116. Retrieved from: <https://surl.it/fbiihf> [in Ukrainian].
6. Smovzhenko, T. S. (Ed.). (2016). *Finansova povedinka* [Financial behavior]. Kyiv: DVNZ «Universytet bankivskoi spravy». [in Ukrainian].
7. Chuchalina, Yu. (2023). Pedahohichni umovy formuvannia finansovoi hramotnosti molodshykh shkolariv na urokakh matematyky [Pedagogical conditions for the formation of financial literacy of younger schoolchildren in mathematics lessons]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues in the Humanities*, 3(59), 303-311. [in Ukrainian].
8. Shpak, O., Bulavenko, S. & Prymachenko, N. (2016). Teoretychni aspekty finansovoho vykhovannia, yak osnovy formuvannia sotsialno ta ekonomichno aktyvnoi osobystosti [Theoretical aspects of financial education as the basis for the formation of a socially and economically active personality]. *Molod i rynek – Youth and the Market*, 9(140), 6-11. [in Ukrainian].
9. Yak navchyty ditei finansovoi hramotnosti [How to teach children financial literacy]. Retrieved from: <http://vseprogroshi.com.ua/yak-navchiti-ditei-finansovoyi-gramotnosti.html> [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 07.04.2025 р.

Статтю рекомендовано до друку 24.04.2025 р.

Статтю опубліковано 18.08. 2025 р.

Про авторів

Вікторія Імбер

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний
університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID iD: 0000-0003-2908-9654
imbervika@gmail.com

Людмила Любчак

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний
університет
імені Михайла Коцюбинського
ORCID iD: 0000-0002-2330-2998
liudmyla.liubchak@vspu.edu.ua

About the Authors

Viktoriia Imber

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate
Professor, Associate Professor of Department of Primary
Education,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical
University,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID iD: 0000-0003-2908-9654
imbervika@gmail.com

Liudmyla Liubchak

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Primary
Education, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State
Pedagogical University,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID iD: 0000-0002-2330-2998
liudmyla.liubchak@vspu.edu.ua